

Co-funded by
the European Union

COMPASS
COMPETENCE
ASSESSMENT

KOMPENDIUMAS

MOKSLINĖS LITERATŪROS APIE KOMPETENCIJŲ
UGDYMĄ IR VERTINIMĄ SĄVADAS

Co-funded by
the European Union

COMPASS
COMPETENCE
ASSESSMENT

Kompendiumas

Mokslinės literatūros apie kompetencijų ugdymą ir vertinimą sąvadas

„Erasmus+“ projektas
COMPASS – Gairės mokinių kompetencijų vertinimui
Projekto Nr. 2023-1-LT01-KA220-SCH-000156521

Europos Komisijos parama šio leidinio leidybai nereiškia, kad ji pritaria jo turiniui, kuris atspindi tik autorių požiūrį, ir Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateiktos informacijos panaudojimą.

Šis intelektualinis produktas buvo sumanytas ir parengtas įgyvendinant strateginės partnerystės projektą „COMPASS – Gairės mokinių kompetencijų vertinimui“ (In Support of Students' Competence Assessment).

Dėkojame visiems partneriams už svarų indėlį:

VšĮ „Šiuolaikinių didaktikų centras“, Lietuva (projekto koordinatorius)

VšĮ „Mokyklų tobulinimo centras“, Lietuva

Asociația Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice România, Rumunija

Innoline Oy, Suomija

Autoriai: Rūta Girdzijauskienė, Päivi Nilivaara, Daiva Penkauskienė

Logotipo piktograma „Photo3idea_studio“

Piktogramos „Wanicon Freepick“

Viršelio nuotrauka „Freepick“

© „Erasmus+“ projekto „COMPASS – Gairės mokinių kompetencijų vertinimui“ konsorciumas

Šis darbas licencijuojamas pagal Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 tarptautinę licenciją. Norėdami peržiūrėti šios licencijos kopiją, apsilankykite svetainėje <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/> arba atsiųskite laišką adresu Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

2024 m. balandžio mėn.

Turinys

Įvadas: apie šį dokumentą	4
Kaip apibrėžiama kompetencijos sąvoka?	5
Ką reiškia kompetencijų ugdymas ir vertinimas?	11
Kas yra „viduje“? Kokios yra kompetencijos sudedamosios dalys?	14
Perkeliamosios, bendrosios ar dalykinės kompetencijos?	18
Kas yra kompetencijomis grįstas ugdymas?	20
Kaip vertinti kompetencijas?	25
Baigiamosios pastabos.....	32

Įvadas: apie šį dokumentą

Šis mokslinės literatūros sąvadas yra skirtas bendrojo ugdymo mokytojams, kad jie geriau suprastų, kaip svarbu ugdyti bei vertinti kompetencijas kasdieniame mokyklos gyvenime. Kadangi pati sąvoka „kompetencija“ yra paini, pirmiausia bandome išgryninti sąvokas – „kompetencija“, „kompetencijų ugdymas“, „kompetencijų dedamosios“. Taip pat pateikiame įrodymų ir argumentų, pagrindžiančių kompetencijų ugdymo poreikį. Galiausiai aptariame galimus kompetencijų vertinimo būdus ir jų veiksmingumo įrodymus.

Šiame leidinyje nesiekiamo aptarti visų galimų mokslinių požiūrių į kompetencijų ugdymą ir vertinimą, o veikia pateikiame mokslinių požiūrių į šiuos klausimus sintezę.

Šis sąvadas kartu su kitu dokumentu – švietimo dokumentų analize – bus pagalbinė medžiaga mokytojams, kurie išbandys mūsų kuriamą kompetencijų vertinimo modelį.

Prie **šio rinkinio** rengimo prisidėjo keturios organizacijos iš trijų Europos šalių: dvi Lietuvos nevyriausybinės organizacijos – VšĮ „Šiuolaikinių didaktikų centras“ ir VšĮ „Mokyklų tobulinimo centras“, Rumunijos nevyriausybinė organizacija „Kritinio mąstymo ugdymas skaitant ir rašant“ asociacija ir švietimo konsultacinė bendrovė „Innoline“ iš Suomijos.

Kaip apibrėžiama kompetencijos sąvoka?

Kokia šio žodžio kilmė?

Sąvoka „kompetencija“ kilusi iš lotyniško žodžio „competentia“, kuris pažodžiui reiškia „eiti ir prašyti“, „siekti ar prašyti kartu“. Šių dienų kontekste jis turi dvi pagrindines reikšmes: 1) savybė arba būseną, kai turima pakankamai žinių, nuovokos, įgūdžių ar jėgų tam tikrai pareigai atlikti“; 2) „priemonių pakankamumas gyvenimo reikmėms ir patogumams“¹. Tokia daugiasluoksnė samprata skatina atidžiau pažvelgti į tai, kas yra kompetencija ir koks yra jos turinys bei struktūra.

Kaip mokslas tai paaiškina?

Nuo požiūrio į šią sąvoką priklauso, kaip kompetencijos suprantamos ir analizuojamos. J. Kubova-Semaka² išskiria septynis požiūrius į kompetencijas:

- 1 Asmeninės kompetencijos požiūriu – asmens gebėjimų sąsaja su sudėtingos darbo veiklos atlikimo tobulumu.
- 2 Funkcinių kompetencijų požiūriu – konkrečių įgūdžių sąsaja su nustatytais darbo vietos reikalavimais.
- 3 Kognityvinės kompetencijos požiūriu – asmens potencialas atlikti užduotis idealiomis aplinkybėmis.
- 4 Realizuoto ir (arba) išvystyto gebėjimo požiūriu – asmens gebėjimas susidoroti su problemomis ir siekti tikslų.
- 5 Situacinės arba konstruktyvistinės kompetencijos požiūriu – gebėjimas atlikti užduotis atsižvelgiant į aplinką arba kontekstą.
- 6 Vertybėmis grįstu požiūriu – vertybių svarba įgyjant, realizuojant ir plėtojant kompetencijas.
- 7 Organizaciniu požiūriu – veiklos vykdymas organizacijos kontekste.

¹ Competence. (n. d.). In *Merriam-Webster Dictionary*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/competence>

² Kubova-Semaka, J. (2020). An Integral Approach to the Meaning of Competence. *Vilnius University Open Series*, 3, 120–135. doi:10.15388/SRE.2020.11

Mokslinėje literatūroje pateikiami skirtingi, kartais net priešaringi kompetencijos apibrėžimai. Atliktoje literatūros metaanalizėje T. J. Kennedy ir C. W. Sundberg¹ pabrėžia, kad nėra bendro supratimo apie šios sąvokos apibrėžtį. Vis dėlto yra įvairių apibrėžčių, kylančių iš įvairių šaltinių, įskaitant tarptautines organizacijas, nacionalinės politikos dokumentus ir mokslinius tyrimus, kurių kiekvienas siūlo skirtingus požiūrius, kaip integruoti įvairias kompetencijas į ugdymo programas ir kaip jas vertinti, kokią vertinimo praktiką taikyti. Mokslinėje literatūroje kompetencija apibrėžiama kaip:

- 1 Asmeninių savybių (pvz., įgūdžių, žinių, nuostatų), kurias asmuo turi arba turi įgyti, kad galėtų atlikti veiklą tam tikrame kontekste, visuma; veiklos rezultatai gali svyruoti nuo pagrindų iki aukščiausio meistriškumo lygio².
- 2 Savybių (žinių, požiūrio, vertybių ir gebėjimų) kompleksas, būtinas užduotims interpretuoti ir atlikti konkrečiose situacijose, atsižvelgiant į kontekstą; apimantis etiką ir vertybes kaip pagrindinius elementus³.
- 3 Gebėjimas veiksmingai spręsti analogiškas situacijas, sąmoningai, tikslingai ir kūrybiškai mobilizuojant įvairius pažinimo išteklius: žinias, gebėjimus, vertybes, požiūrį, vertinimą ir samprotavimo schemas⁴.
- 4 Išteklių (žinių ir įgūdžių), kuriuos asmuo turi turėti, kad galėtų veiksmingai dirbti specifiniame kontekste ir apskritai siekti asmeninės ir profesinės pažangos, rinkinys⁵.
- 5 Efektyvus įvairių veiklų atlikimas, kuris gali svyruoti nuo pagrindų iki aukščiausio meistriškumo lygio⁶.
- 6 Asmens gebėjimas susidoroti su iššūkiais įvairiomis aplinkybėmis, pasitelkiant kognityvinius ir nekognityvinius gebėjimus. Šis apibrėžimas rodo, kad kiekviena kompetencija yra pagrįsta sistema, aktyvuojančia kognityvinių, motyvacinių, etinių, socialinių ir valinių veiksnių rinkinį, kuris leidžia veikti įvairiomis aplinkybėmis ir situacijomis⁷.

¹ Kennedy, T. J., & Sundberg, C. W. (2020). 21st Century Skills. In B. Akpan, & T. J. Kennedy (Eds.), *Science Education in Theory and Practice*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43620-9_32

² Sampson, D., & Fytros, D. (2008). Competence Models in Technology-Enhanced Competence-Based Learning. In H. H. Adelsberger, Kinshuk, J. M. Pawlowski, & D. G. Sampson (Eds.), *Handbook on Information Technologies for Education and Training* (pp. 157–177). Springer Berlin. <https://doi.org/10.1007/978-3-540-74155-8>

³ Gonczy, A., & Athanasou, J. (1996). Instrumentación de la educación basada en competencias. In *Perspectiva de la teoría y la práctica en Australia* (pp. 274–275). Limusa.

⁴ Gozzi, F., Bordin, R. A., Bacelar A. G., & Urpia, C. (2020). Philippe Perrenoud and the discourse of competence in education. *International Journal of Development Research*, 10(12), 42918–42924. <https://www.journalijdr.com/sites/default/files/issue-pdf/20565.pdf>

⁵ Marzano, A., Vegliante, R., & Iannotta, I. S. (2015). *The Construction of Tools for Competences Assessment*. Proceedings of EDULEARN15 Conference 6th–8th July 2015, Barcelona, Spain. https://www.academia.edu/14204862/THE_CONSTRUCTION_OF_TOOLS_FOR_COMPETENCES_ASSESSMENT

⁶ Cheatham, G., & Chivers, G. (1996). Towards a Holistic Model of Professional Competence. *Journal of European Industrial Training*, 20(5), 20–30. <https://doi.org/10.1108/03090599610119692>

⁷ Vainikainen, M-P., & Nilivaara, P. (2022). Laaja-alainen osaaminen uuden vuosituhannen koulutuspoliittisissa keskusteluissa. In N. Hienonen, P. Nilivaara, M. Saarnio, & M-P. Vainikainen (Eds.), *Laaja-alainen osaaminen koulussa: Ajattelijana ja oppijana kehittyminen* (ss. 13–22). Gaudeamus.

Mokslininkai pabrėžia, kad kompetencijos traktuojamos kaip tarpdalykinės – svarbios įvairioms veikloms sritims, t. y. nepriklausančios konkrečiam dalykui, tiesiogiai nesusijusios su kuria nors konkrečia disciplina.

Kuo skiriasi sąvokos „kompetencija“, „kompetencijos“, „kompetentingas“?

„Kompetencija“ yra vienaskaitinė, o „kompetencijos“ – daugiskaitinė forma. Abi jos reiškia bendrą gebėjimą, galimybę atlikti užduotį ar funkciją. Abi sąvokos apima įvairius įgūdžius, žinias ir savybes, kurių reikia norint veiksmingai atlikti tam tikrą vaidmenį ar užduotį.

Kalbant apie kompetencijas, dažnai vartojamos ir kitos sąvokos: „gebėjimas“, „savybė“, „įgūdis“, „mokymosi rezultatai“ ir kt. Visos jos apibūdina tai, ką asmuo gali atlikti ar pasiekti, t. y., kiek jis yra kompetentingas arba įgudęs atlikti konkrečią užduotį, kaip jo turimos kompetencijos atsiskleidžia konkrečioje veikloje. Sąvokos „įgūdžiai“ ar „gebėjimai“ dažniausiai vartojamos, kai kalbama apie ką nors, kas turi siauresnę reikšmę nei kompetencijos. Sąvokos „mokymosi rezultatai“, „studijų rezultatai“ dažniau vartojamos profesinio mokymo ar aukštojo mokslo kontekste ir apibūdina, ką besimokantysis turėtų žinoti, suprasti ir (arba) gebėti pademonstruoti mokymosi proceso pabaigoje. Tačiau sąvoka „kompetencija“ sutinkama didesniame kiekyje dokumentų nei kitos sąvokos, pavyzdžiui, „įgūdžiai“ ar „gebėjimai“. Kita vertus, jos vartosenos suaktyvėjimą galima sieti su 2000 m. pasirašyta Bolonijos deklaracija. Tačiau anglosaksų šalių leidiniuose pastebima tendencija vartoti sąvoką „įgūdžiai“.

COMPASS projekte naudosime sąvokas „kompetencija“ ir „kompetencijos“.

Kiek ir kokių kompetencijų?

Mokslininkai J. Voogt ir N. P. Roblin¹ atliko 18-os kompetencijos modelių analizę ir nustatė, kad visuose modeliuose svarbiausi yra šie gebėjimai: bendradarbiavimas, bendravimas, informacinių technologijų raštingumas, socialiniai ir kultūriniai įgūdžiai, pilietiškumas. Kritinis mąstymas, kūrybiškumas ir problemų sprendimas taip pat buvo pabrėžiami daugumoje modelių. Pastaraisiais metais tūkstantmečio pradžios modeliai buvo vėl atnaujinti, ypač pabrėžiant technologijų plėtros ir klimato krizės poveikį.

¹ Voogt, J., & Roblin, N. P. (2012). A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences: Implications for national curriculum policies. *Journal of Curriculum Studies*, 44 (3), 299–321. <https://doi.org/10.1080/00220272.2012.668938>

Ką svarbu turėti omenyje?

Kompetencija – tai ne tik žinios, metodai ar meistriškumas. Tai veikiau žinių ir įgūdžių sistema, kurios žmogui reikia, kad jis galėtų gyventi ir veikti tam tikrame kontekste. Kompetencijos yra grindžiamos žiniomis ir prisideda prie gebėjimo apdoroti, vertinti ir, svarbiausia, etiškai bei prasmingai naudoti žinias. Todėl kompetencijos samprata neatskirama ir nuo nuostatų bei pasiryžimo kryptingai bei prasmingai veikti – tinkamai naudoti žinias ir įgūdžius įvairiose situacijose šiame sudėtingame pasaulyje¹. Atidžiau nagrinėjant kompetencijos sąvokos turinį, galima išskirti keturis šios sąvokos aspektus.

Sudėtingumas

Kompetencija apima tarpusavyje susijusių pažintinių, tarpasmeninių ir techninių aspektų visumą. Kitaip tariant, bet kurioje veiklos srityje reikalingos žinios, įgūdžiai, vertybės ir nuostatos, kurie veikia kaip vienas kitą papildantys, sąveikaujantys komponentai. Net ir tais atvejais, kai kompetencijos apibrėžiamos kaip platus žinių spektras, jų kompleksiskumą atspindi žinių tipų įvairovė: žinios ir supratimas (teorinės disciplinos žinios, gebėjimas žinoti ir suprasti), mokėjimas elgtis (praktinis turimų žinių taikymas konkrečiose situacijose), mokėjimas būti (vertybės kaip gyvenimo būdo ir sugyvenimo su kitais ir socialiniame kontekste dalis). Kompetencijos taip pat apima asmeninių savybių (susijusių su žiniomis ir jų taikymu, požiūriais, įgūdžiais ir atsakomybe) rinkinį, kuris atspindi, kaip gerai asmuo gali taikyti konkrečias žinias ir įgūdžius.

Kontekstualumas

Kompetencijas asmenys turi ir naudoja, kad galėtų veiksmingai orientuotis ir sąveikauti socialiniame ir kultūriniame kontekste. Kompetencijos gali būti skirtingo sudėtingumo, priklausomai nuo konkretaus konteksto ar kompetencijos srities. Tai, kas vienoje srityje laikoma svarbiausia kompetencija, kitoje gali būti ne taip svarbu. Tai, kas vienoje situacijoje pripažįstama esminiu dalyku, kitoje gali būti mažai vertinga ar net netinkama. Santykiai, tradicijos, taisyklės, vertybės ir įpročiai lemia tai, ko iš asmens tikimasi, kad jis bus pripažintas esmine kompetencija. Atitinkamai individas sutelks savo pastangas konkrečiai problemai spręsti arba užduočiai atlikti konkrečioje situacijoje, kurioje bus aktualizuojamos atitinkamos kompetencijos.

Asmeninė veikmė

Kompetencija iš esmės ugdoma per praktiką tam tikroje situacijoje. Todėl į kompetenciją orientuotai veiklai reikalingas asmeninis veiknumas, t. y. gebėjimas prisitaikyti, motyvacija, mobilizacija ir metakognityvinių strategijų naudojimas. Kompetencija – tai žinojimas ir gebėjimas naudotis sudėtingu įgūdžių ir žinių rinkiniu konkrečiame kontekste ir situacijose².

¹ Luostarinen, A., & Nilivaara, P. (2019). Laaja-alaisen osaamisen arviointi. In A. Luostarinen & J.H. Nieminen (Eds.), *Arvioinnin käsikirja*. PS-kustannus.

² Halimi, K., & Seridi-Bouchelaghem, H. (2021). Students' competencies discovery and assessment using learning analytics and semantic web. *Australasian Journal of Educational Technology*, 37(5), 77–97.

<https://doi.org/10.14742/ajet.7116>

Įgūdžiai šiame kontekste gali būti susiję su asmens gebėjimu veikti savarankiškai ir priimti savarankiškus sprendimus, imtis savarankiškų veiksmų. Kompetencijos pačios savaime nėra žinios ar nuostatos, tačiau jos sutelkia, integruoja ir organizuoja visus žmogiškuosius išteklius. Norint gauti žinių ir jomis remtis sprendžiant problemas, reikia aktyvaus požiūrio, atitinkamų gebėjimų mobilizavimo, sąmoningų sprendimų, reflekyvaus mąstymo ir atsakomybės prisiėmimo¹.

Dinamiškumas

Dinamiškas kompetencijų pobūdis grindžiamas idėja, kad laikui bėgant jos gali būti ugdomos, pritaikomos ir tobulinamos mokantis ir įgyjant patirties. Kompetencijos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir realizuojamos kartu, t. y., ne visos kompetencijos ar jų dedamosios yra vienodai svarbios atliekant tam tikrą uždutį, o jų svarba skirtingais užduties atlikimo etapais gali kisti. Dinamiškas kompetencijų pobūdis leidžia kompetenciją apibūdinti kaip tinklą, kuriam įtakos turi daug veiksmų, įskaitant deklaratyvas žinias (žinoti „ką“), procedūrinės žinias (žinoti „kaip“) ir kontekstines žinias (žinoti, kaip koordinuoti pirmąsias dvi), taip pat meta-žinias (t. y. žinias apie kognityvinius procesus) ir metakognityvinio reguliavimo strategijas².

¹ Gozzi, F., Bordin, R. A., Bacelar A. G., & Urpia, C. (2020). Philippe Perrenoud and the discourse of competence in education. *International Journal of Development Research*, 10(12), 42918–42924.
<https://www.journalijdr.com/sites/default/files/issue-pdf/20565.pdf>

² Marzano, A., Vegliante, R., & Iannotta, I. S. (2015). *The Construction of Tools for Competences Assessment*. Proceedings of EDULEARN15 Conference 6th–8th July 2015, Barcelona, Spain.
https://www.academia.edu/14204862/THE_CONSTRUCTION_OF_TOOLS_FOR_COMPETENCES_ASSESSMENT

Kokias išvadas galima padaryti?

Sąvoka „kompetencija“ apibrėžiama skirtingai, remiantis įvairiais požiūriais ir perspektyvomis. Kiekviename iš jų atkreipiamas dėmesys į sudėtingą kompetencijos prigimtį, kompetenciją suvokiant kaip asmens gebėjimą bei galimybę, pasireiškiančią veiksmais tam tikromis aplinkybėmis ar kontekste.

Savo projekte naudosime tokį kompetencijos apibrėžimą:

„Kompetencija – tai asmens žinių, nuostatų, įgūdžių ir vertybių visuma, pasireiškianti konkrečiais veiksmais. Tai asmens gebėjimas tinkamai elgtis situacijoje, kuriai reikia konkretaus sprendimo. Mokymosi kontekste kompetencija reiškia besimokančiojo įgytą savybę, jo turimą apmąstymo ir veikimo potencialą“.

Ką reiškia kompetencijų ugdymas ir vertinimas?

Kuo grindžiamas kompetencijų aktualumas?

Pastaraisiais dešimtmečiais įvairių šalių švietimo politika yra orientuota į kompetencijomis grįstą švietimo modelį. Švietimas teikia pirmenybę kompetencijų ugdymui, siekiant parengti asmenis nenuspėjamai ateičiai, didinti įsidarbinimo galimybes, ugdyti kritinį mąstymą, skatinti gebėjimą prisitaikyti, skatinti mokymąsi visą gyvenimą, atsižvelgti į globalų įvairių sričių pobūdį ir veiksmingai integruoti technologijas. Kompetencijų ugdymas padeda asmenims aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime ir prisitaikyti prie nuolat besikeičiančio darbo pasaulio. Sociologai¹ mano, kad kompetencijos yra būtinos tam, kad asmenys galėtų aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime ir prisidėti prie savo bendruomenių, orientuotis socialinėse struktūrose ir spręsti visuomenės iššūkius, atpažinti ir suprasti socialines problemas, kurios daro poveikį individams ir bendruomenėms ir priimti sprendimus, atsižvelgiant į moralines ir etines veiksmų pasekmes socialiniame kontekste.

Kompetencijų ugdymo svarba itin išryškėjo tarptautinėse švietimo politikos diskusijose dešimtajame dešimtmetyje. Tai lėmė suvokimas, kad keičiasi profesinio gyvenimo poreikiai, nes dėl technologinės pažangos mažėja rutininių užduočių dalis ir daugėja informacinio darbo, kuriam reikia gebėjimų spręsti reikšmingus ir sudėtingus klausimus, bendrauti su kitais, spręsti problemas ir prisitaikyti prie netikėtų situacijų. Verslo ir pramonės atstovai išreiškė didelį susirūpinimą, kad mokyklinė sistema ne visada gali suteikti vaikams ir jaunuoliams įgūdžių, kurių jiems prireiks būsimame darbo pasaulyje. Tačiau siekis mokykloms atsinaujinti naujajame tūkstantmetyje kilo ne tik iš darbo pasaulio, bet iš tarptautinių organizacijų, švietimo politikos formuotojų, mokslininkų ir švietimo specialistų².

¹ Serpa, S., & Sá, M. J. (2018). *Exploring Sociology of Education in the Promotion of Sustainability Literacy in Higher Education. The Journal of Social Sciences Research*, 5(1), 101–116. <https://ideas.repec.org/a/arp/tjssrr/2019p101-116.html>

² Vainikainen, M-P., & Nilivaara, P. (2022). Laaja-alainen osaaminen uuden vuosituhannen koulutuspoliittisissa keskusteluissa. In N. Hienonen, P. Nilivaara, M. Saarnio, & M-P. Vainikainen (Eds.), *Laaja-alainen osaaminen koulussa: Ajattelijana ja oppijana kehittyminen* (ss. 13–22). Gaudeamus.

Kokia kompetencijų ugdymo svarba bendrajame ugdyme?

Nors kompetencijomis grindžiamo ugdymo idėja kilo darbo rinkoje, o po to įsigyveno aukštajame moksle, šiuolaikinė mokykla taip pat pradėjo orientotis į kompetencijomis grindžiamą ugdymą. Apibendrinant gausią literatūrą apie kompetencijų ugdymą mokykloje, galima išskirti tris dažniausiai pasitaikančius argumentus už tokio pobūdžio ugdymą:

Pasirengimas realiam pasauliui. XXI amžiaus mokykla nebėra nuo pasaulio atskirta žinių citadelė. Kompetencijomis grindžiamu ugdymu siekiama parengti mokinius realioms iššūkiams ir scenarijams, su kuriais jie gali susidurti asmeniniame ir profesiniame gyvenime, ir jau mokykloje juos įtraukti į būsimų visuomenės problemų sprendimą. Kompetencijomis grindžiamas ugdymas padeda besimokantiejiems tapti lankstiais ir gebantiems orientotis įvairiose situacijose, srityse ir iššūkiuose. Mokymasis mokykloje suvokiamas ne kaip pasirengimas gyvenimui, o kaip pats gyvenimas.

Kūrybiškumas, kritinis mąstymas ir problemų sprendimas yra esminiai visų besimokančiųjų įgūdžiai, leidžiantys jiems analizuoti situacijas, generuoti idėjas, priimti pagrįstus sprendimus ir veiksmingai spręsti sudėtingas problemas. Šios savybės labai vertinamos mokymosi ir darbo kontekste bei kasdieniame gyvenime.

Asmeniniams poreikiams pritaikytas mokymasis. Kompetencijomis grindžiamas mokymasis suteikia daugiau individualios ir lanksčios mokymosi patirties. Apibrėžiant kompetenciją kaip žinių, įgūdžių ir vertybių rinkinį, kuris pasireiškia konkrečioje situacijoje ir kontekste, tampa aišku, kad sunku nustatyti universalias kompetencijos ribas. Mokiniai daro pažangą savo tempu, užsitikrindami, kad jie gerai supranta kiekvieną sąvoką prieš pereidami prie kitos. Kompetencijomis grindžiamas ugdymas prisitaiko prie įvairių mokymosi stilių ir gebėjimų. Jis leidžia mokiniams daryti pažangą atsižvelgiant į jų supratimą, taip užtikrinant, kad kiekvienas mokinys turėtų galimybę siekti sėkmės.

Tradicinės švietimo sistemos ne visada atitinka sparčiai besikeičiančius poreikius. Pereinant prie kompetencijomis grindžiamo ugdymo reikia naujo požiūrio, naujų mokymosi aplinkų, kitokių mokymo metodikų ir mokymosi modelių. Atsižvelgiant į glaudų ryšį tarp mokymo metodų, ugdymo tikslų ir vertinimo, svarbu apmąstyti vertinimo praktiką iš šios naujos perspektyvos.

Kodėl svarbu vertinti kompetencijas?

Vertinimas yra vienas svarbiausių mokymosi proceso etapų. Mokymosi proceso sėkmė yra glaudžiai susijusi su vertinimu. Jis padeda besimokantiejiems atpažinti savo mokymosi rezultatus, būti informuotiems apie savo pažangą ir koreguoti mokymąsi, prisiimant didesnę atsakomybę už jį ir susikuriant individualų mokymosi profilį. Todėl veiksmingą vertinimą galima laikyti būdu ugdyti mokinių kompetencijas¹. Deja, net ir pažangiausiose švietimo sistemose vertinimo procesas dažnai grindžiamas akademinėmis žiniomis. Pasak K. Kimber ir C. Wyatt-Smith², tradicinės vertinimo sistemos netinka daugiamodalinei mokymosi aplinkai ir kritinio mąstymo įgūdžių, problemų sprendimo ir kūrybiškumo, bendradarbiavimo ir komandinio darbo vertinimui. Atsižvelgiant į kompetencijų daugiasluksniškumą, jų įvairovę ir jų raiškos priklausomybę nuo ugdymo situacijos ar konteksto, kompetencijų vertinimas, taip pat ir jų ugdymas, išlieka vienu svarbiausių kompetencijomis grindžiamo ugdymo uždavinių.

Kokias išvadas galima padaryti?

XXI amžiaus pradžioje kilo noras perorientuoti akademinėmis žiniomis grįstą ugdymą į kompetencijas orientuotą mąstymą. Toks noras išreikštas daugmaž panašiu metu įvairių tarptautinių organizacijų, švietimo politikos formuotojų atstovų, taip pat švietimo tyrėjų ir praktikų. Kompetencijų ugdymo svarba grindžiama būtinybe, kad asmuo gebėtų prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos reikalavimų ir įveikti asmeninio, profesinio ir socialinio gyvenimo iššūkius, trumpai tariant, gebėti praktiškai pritaikyti savo žinias ir įgūdžius įvairiomis svarbiomis aplinkybėmis ir situacijomis.

¹ Bordas, M. I. & Cabrera, F. A. (2001). Estrategias de evaluación de los aprendizajes centrados en el proceso. *Revista Española de Pedagogía*, 59(218), 25–48. <http://www.jstor.org/stable/23765840>

² Kimber, K., & Wyatt-Smith, C. (2010). Secondary students' online use and creation of knowledge: Refocusing priorities for quality assessment and learning. *Australasian Journal of Educational Technology*, 26(5), 607-625. <http://dx.doi.org/10.14742/ajet.1054>

Kas yra „viduje“? Kokios yra kompetencijos sudedamos dalys?

Ar sutariama, kas yra kompetencija?

Norint suprasti, kas yra kompetencijos „viduje“ moksliniu požiūriu, reikia pažvelgti į moksliniais tyrimais grįstas sistemas, kurias parengė įvairios organizacijos – universitetai, mokslo institutai, agentūros ir kt. Deja, nėra vieno bendro teorinio modelio ar vieno visuotinai pripažinto kompetencijų apibrėžimo¹.

Egzistuoja daugybė modelių ir sistemų, kurios siūlo įvairius požiūrius į kompetencijos struktūrą. Daugumoje jų kompetencijos pateikiamos kaip žinių, įgūdžių ir požiūrių deriniai, kai kuriuose iš jų – kaip vertybės ir (arba) valia. D. Sampson ir D. Fytros² nurodo šias pagrindines kompetencijos dedamąsias: asmens savybės (žinios, įgūdžiai ir nuostatos), kurios įvairiomis aplinkybėmis pasireiškia skirtingu lygiu. Panašūs kompetencijos komponentai identifikuojami įvairiuose švietimo kontekstuose. Minėti trys pateikiami Europos Komisijos rekomendaciniame dokumente „Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų“³. Kompetencijos „vidus“ skiriasi priklausomai nuo kompetencijas tyrinėjusių autorių domėjimosi srities ir konteksto, kuriame kompetencijos išreiškiamos.

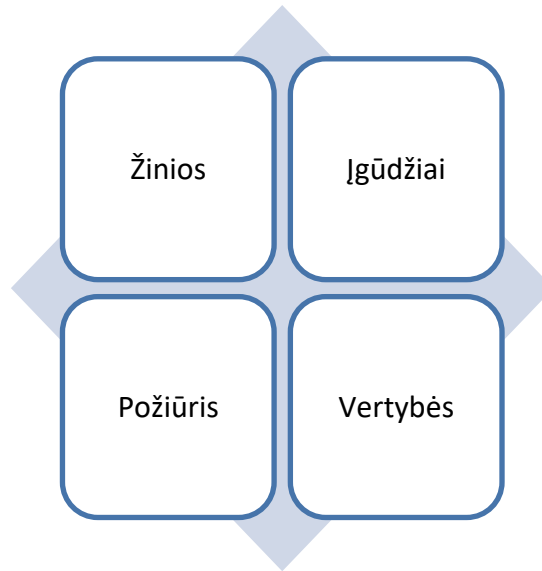
¹ Vainikainen, M-P., & Nilivaara, P. (2022). Laaja-alainen osaaminen uuden vuosituhannen koulutuspoliittisissa keskusteluissa. In N. Hienonen, P. Nilivaara, M. Saarnio, & M-P. Vainikainen (Eds.), *Laaja-alainen osaaminen koulussa: Ajattelijana ja oppijana kehittyminen* (ss. 13–22). Gaudeamus.

² Sampson, D., & Fytros, D. (2008). Competence Models in Technology-Enhanced Competence-Based Learning. In H. H. Adelsberger, Kinshuk, J. M. Pawlowski, & D. G. Sampson (Eds.), *Handbook on Information Technologies for Education and Training* (pp. 157–177). Springer Berlin. <https://doi.org/10.1007/978-3-540-74155-8>

³ European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, (2019). *Key competences for lifelong learning*, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540>

Dėl ko susitarta?

Klasikinę kompetencijų struktūrą sudaro žinios, įgūdžiai, požiūriai ir vertybės. **Žinios** – tai nusistovėjusios sąvokos, faktai ir skaičiai, idėjos ir teorijos; **įgūdžiai** – gebėjimas naudotis žiniomis siekiant rezultatų; **nuostatos** – nusiteikimas arba mąstysena reaguoti ir veikti; **vertybės** – įsitikinimai, etikos normos.

1 pav. Keturi kompetencijos komponentai

Žinios yra pagrindinis kompetencijų elementas¹. Neturėdami žinių, asmenys neturi esminio supratimo, reikalingo pagrįstiems sprendimams priimti ir tinkamiems veiksams atlikti². Įgūdžiai – tai praktiniai gebėjimai, kuriuos asmenys įgyja atlikdami konkrečias užduotis ar veiklą. Vertybės apima pagrindinius principus, įsitikinimus ir etines gaires, kuriomis vadovaujasi asmuo elgdamasis ir priimdamas sprendimus. Požiūriai – tai asmenų nuostatos, orientacijos ar mąstysena. 1 paveiksle visus keturis elementus pateikiame vienodai, nes visi jie vienodai svarbūs švietimo kontekste.

¹ OECD. (2018). *The future of education and skills. Education 2030*. OECD.

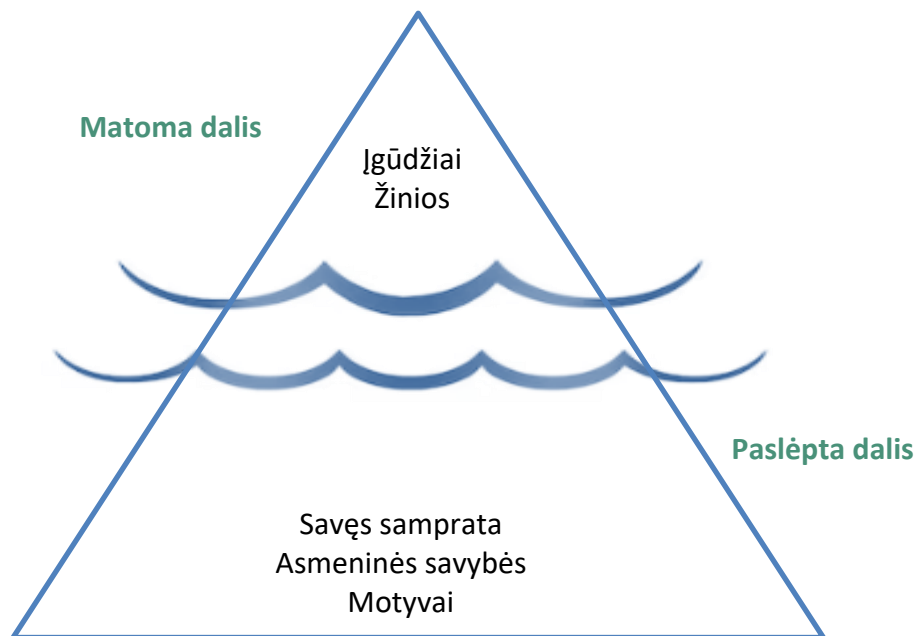
[https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf)

² Marzano, R., & Kendall, J. (2008). *Designing and assessing educational objectives: Applying the new taxonomy*. Corwin Press.

<http://dspace.vnbrims.org:13000/jspui/bitstream/123456789/4577/1/Designing%20and%20Assessing%20Educational%20Objectives%20Applying%20the%20New%20Taxonomy.pdf>

Kaip ledkalnio vaizdinys padeda suprasti kompetencijos struktūrą?

L. M. Spencer ir S. M. Spencer¹ pasiūlė kompetencijoms suvokti naudoti ledkalnio vaizdinį. Tai naudinga metafora, padedanti suprasti kompetencijų daugialypiškumą, ir pabrėžia, kaip svarbu švietimo kontekste atpažinti ir ugdyti tiek matomus, tiek paslėptus asmens gebėjimų aspektus.

2 pav. „Ledkalnio“ kompetencijų modelis (Spencer ir Spencer, 1993)

„Ledkalnio“ kompetencijų modelis – tai koncepcija, kuri vizualizuoja skirtingus asmens kompetencijų sluoksnius, panašiai kaip ledkalnis, kurio tik nedidelė dalis matoma virš vandens linijos. Šis modelis dažnai naudojamas lyderystės ir žmogiškųjų išteklių srityje. Jį paprastai sudaro du pagrindiniai sluoksniai – matomas ir nematomas. Įgūdžiai ir gebėjimai yra lengvai pastebimi ir išmatuojami. Tai apčiuopiami asmens kompetencijos aspektai, kuriuos galima lengvai įvertinti, pavyzdžiui, techniniai įgūdžiai, specifinės žinios ir su darbu susijusi patirtis. Nematomas sluoksnis yra po paviršiumi ir apima mažiau pastebimus ir subjektyvesnius kompetencijos aspektus. Jis apima tokias savybes kaip emocinis intelektas, tarpasmeniniai įgūdžiai, gebėjimas prisitaikyti ir kiti „minkštieji“ įgūdžiai, kurie gali būti ne iš karto pastebimi, bet atlieka lemiamą vaidmenį bendram asmens veiksmingumui ir sėkmei. Modelyje pabrėžiama idėja, kad nors matomos kompetencijos yra labai svarbios, paslėptos kompetencijos yra ne mažiau svarbios asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui.

¹ Spencer, L. M., & Spencer, S. M. (1993). *Competence at work: Models for superior performance*. John Wiley & Sons, Inc.

Kokias išvadas galima padaryti?

Nors įvairūs autoriai skirtingai apibūdina kompetencijos turinį, išskiriamos šios esminės dedamosios: žinios, nuostatos, įgūdžiai ir vertybės. Šie struktūriniai komponentai sutinkami daugumoje kompetencijos apibrėžimų. Kai kurie iš jų yra mažiau išryškinti, kiti – labiau, tačiau visi jie yra vienodai svarbūs.

Perkeliamosios, bendrosios ar dalykinės kompetencijos?

Kodėl tiek daug pavadinimų?

Perkeliamosios kompetencijos (pavyzdžiui, kūrybiškumas, bendradarbiavimas, problemų sprendimas, kritinis mąstymas) reiškia, kad jos gali būti pritaikomos arba „perkeliamos“ į įvairias akademinio turinio ir tarpdisciplinines sritis, taip pat į naujas ir nepažįstamas aplinkas už klasės ribų. Perkeliamosios kompetencijos yra gilesnio mokymosi rezultatas, „įskaitant tam tikros srities turinio žinias ir žinias, kaip, kodėl ir kada šias žinias taikyti atsakant į klausimus ir sprendžiant problemas“¹. Reikia pastebėti, kad dažnai greta „perkeliamųjų kompetencijų“ vartojama ir „perkeliamųjų gebėjimų“ sąvoka. Dažnu atveju abi sąvokos vartojamos sinonimiškai.

Bendrosios kompetencijos suprantamos kaip esminių žinių, įgūdžių ir gebėjimų, kurie laikomi esminiais asmeniniam tobulėjimui, socialinei integracijai ir įsidarbinimo galimybėms, rinkinys², pavyzdžiui, raštingumas, pilietiškumas, kultūrinis sąmoningumas, daugiakalbystė, skaitmeniniai gebėjimai, verslumas.

Bendrieji gebėjimai – tai gebėjimai, kurie nėra susieti su konkrečiu kontekstu, bet gali būti taikomi įvairiomis aplinkybėmis, įvairiose srityse ir disciplinose. Bendrųjų gebėjimų sąrašas įvairiose šalyse skiriasi. Atitinkamų kompetencijų sąrašas ir turinys taip pat priklauso nuo įvairių kintamųjų, pavyzdžiui, veiklos srities, tikslinės grupės, darbo ar profesijos taisyklių, kultūrinio konteksto ir kt.

Dalykinės kompetencijos yra susijusios su konkrečiu dalyku ar studijų sritimi. Jos taip pat pakaitomis vartojamos su „dalykinių gebėjimų“ sąvoka. Dalykinės kompetencijos (ar gebėjimai) dažnai yra konkretesnės, siauresnės nei bendrosios ir gali apimti techninius įgūdžius, konkrečios srities žinias tam tikroje dalykinėje srityje, pavyzdžiui, programavimo kalbos žinios programinės įrangos kūrėjui, medicinos žinios sveikatos priežiūros specialistui, finansų analizės įgūdžiai buhalteriu arba teisinės žinios teisininkui.

¹ Pellegrino, J. W., & Hilton, M. L. (Eds.). (2012). *Education for life and work: Developing transferable knowledge and skills in the 21st century*. National Academies Press. https://hewlett.org/wp-content/uploads/2016/08/Education_for_Life_and_Work.pdf

² Council of the European Union. (2018). Council recommendations of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union*, C189/1. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))

Koks skirtumas?

Bendrosios kompetencijos yra panašios į perkeliamašias ta prasme, kad abi pritaikomos įvairiam turiniui ir kontekstui ir gali būti ugdomos įvairiose akademinėse disciplinose. Daugeliu atvejų abi sąvokos vartojamos kaip sinonimai. Dalykinės kompetencijos skiriasi tuo, kad yra susijusios su konkrečiu dalyku ar studijų sritimi. Šie skirtumai padeda suprasti skirtingus kompetencijų aspektus, kuriuos asmenys gali turėti arba ugdytis švietimo aplinkoje.

Kokias išvadas galima padaryti?

Sąvokų **variacijos** labai priklauso nuo tradicijų, kontekstų, laikotarpių, taip pat nuo kompetencijų grupavimo ir pergrupavimo. Mokyklinio ugdymo kontekste dažniausiai vartojama „bendrujų kompetencijų“ sąvoka. Jos suprantamos kaip perkeliamos iš vieno dalyko ar mokyklos konteksto į kitą. Tačiau kartu jos pastebimos konkrečiuose kontekstuose, situacijose ir atitinkamai vertinamos.

Kas yra kompetencijomis grįstas ugdymas?

Kompetencijomis grindžiamas švietimas, ugdymas ar kompetencijomis grindžiamas mokymas(is)?

Skirtumas atsiranda akcentuojant skirtingas vertes. Kai siekiama pabrėžti kompetencijų instrumentinę vertę, kalbama apie mokymą(si). Siekiant pabrėžti kompetencijų visuminę vertę, kalbama apie švietimą arba ugdymą. Žinoma, švietimas ir mokymas(is), ugdymas ir mokymas(is) yra tarpusavyje susiję ir net kartais sunkiai atskiriami. Mokslinėje literatūroje nėra aiškaus skirtumo tarp to, kas yra laikoma kompetencijomis grindžiamu švietimu ar ugdymu ir kompetencijomis grindžiamu mokymu(si). Mokslininkai patys sprendžia, kokias sąvokas, kaip ir kada vartoti.

Kompetencijomis grindžiamas ugdymas arba mokymas(is) mokslinė prasme – tai ugdymo būdas, kai mokiniai mokosi pagal savo poreikius ir galimybes, savo tempu ir lygiu įgyja bei tobulina kompetencijas, o ne mokosi remiantis vieningu standartu pagal iš anksto parengtą mokymo programą. Pasak E. Levine ir S. Patric¹, kompetencijomis grindžiamas ugdymas – tai sistema, kurioje:

Mokiniam kasdien suteikiama teisė priimti svarbius sprendimus dėl mokymo(si) patirties, dėl to, kaip jie kurs ir taikys žinias ir kaip demonstruos savo mokymąsi. Vertinimas – tai prasminga, teigiama ir mokinius įgalinanti mokymo(si) patirtis, kuri suteikia savalaikių, aktualių ir tinkamų įrodymų. Mokiniai laiku gauna diferencijuotą pagalbą, atsižvelgiant į jų individualius mokymo(si) poreikius. Mokinių pažanga grindžiama mokymo(si) įrodymais, o ne sėdėjimo laiku. Mokiniai mokosi aktyviai, naudodami skirtingus būdus, įvairiu mokymosi tempu. Strategijos, kuriomis siekiama užtikrinti visų mokinių lygiateisiškumą, yra įtrauktos į mokyklų ir švietimo sistemų kultūrą, struktūrą ir pedagogiką. Griežti, bendri mokymo(si) lūkesčiai (žinios, įgūdžiai ir nuostatos) yra aiškūs, skaidrūs, išmatuojami ir perkeliami (p. 3).

Kompetencijomis grindžiamas švietimas, ugdymas ar mokymas(is) neatsiranda vakuume. Jis iš esmės keičiasi kartu su besikeičiančia švietimo paradigma: nuo mokymo(si), orientuoto į turinį, prie mokymo(si), orientuoto į kompetencijas, nuo mokymo(si), orientuoto į laiką, prie mokymo(si), orientuoto į rezultatus, nuo akademinį, link patirtinių pamokų, nuo vertinimo, prie grįžtamojo ryšio, nuo mokytojo kuriamo mokymo(si), prie bendrai kuriamo mokymo(si), nuo tradicinio, prie individualizuoto ir kompetencijomis grindžiamo ugdymo.

¹ Levine, E., & Patric, S. (2019). *What is competency-based education? An updated definition*. Aurora Institute. <https://aurora-institute.org/wp-content/uploads/what-is-competency-based-education-an-updated-definition-web.pdf>

Kompetencijomis grindžiamas ugdymas ar mokymas(is) yra svarbus visais lygmenimis – bendrojo ugdymo politikos, organizacinės kultūros, mokymo klasėje.

TRADICINIS MOKYMAS(IS)	VS	PERSONALIZUOTAS, KOMPETENCIJOMIS GRINDŽIAMAS MOKYMAS(IS)
Mokymas(is) vyksta tradicinėje klasėje, beveik neatsižvelgiant į mokinių interesus ar mokymo(si) poreikius.	 <p>MOKYKLOS KULTŪRA</p>	Mokiniai turi vienodą mokymo(si) mokykloje, internete ir bendruomenėje patirtį. Mokyklose puoselėjamas priklausymo jausmas, diegiama augimo mąstysena ir suvokiama santykių svarba, kad mokymas(is) būtų prasmingas ir aktualus.
Kiekvienoje klasėje dirba vienas mokytojas, kuris rengia ir vykdo mokymo programą, mažai diferencijuodamas mokymą(si).	 <p>MOKYMO PRAKTIKA</p>	Pedagogai bendradarbiauja su bendruomenės partneriais ir mokiniais, kad kiekvienam mokiniui parengtų unikalų mokymo(si) planą, grįstą interesais, mokymo(si) poreikiais ir realaus laiko duomenimis. Individualūs mokymo(si) planai atitinka mokinių interesus ir mokymo(si) poreikius.
Vertinimai nustatyti laiku, skirti mokiniams įvertinti ir suskirstyti pagal jų gebėjimus. Viena galimybė atlikti apibendrinamąjį vertinimą metų pabaigoje.	 <p>VERTINIMO SISTEMA</p>	Išsami vertinimo sistema yra esminė mokymo(si) sistemos dalis. Formuojamasis vertinimas yra kasdienio mokymo(si) gairės. Mokiniai kartu su mokytojais sprendžia, kada ir kaip parodyti, ko išmoko, ir turi daugybę galimybių pademonstruoti, ką išmoko.
Tikimasi, kad mokiniai įsisavins studijoms ir tolimesnei karjerai reikalingus standartus.	 <p>PASIRENGIMAS STUDIJOMS IR KARJERAI</p>	Tikimasi, kad mokiniai įgis kompetencijų, derančių su studijų ir tolimesnės karjeros standartais, turinčiais aiškius, perkeliamus mokymo(si) tikslus.
Mokiniai mokosi pedagogo nustatytu tempu, nepriklausomai nuo to, ar jie yra įgudę ir spėja su visais, ar jiems reikia papildomo laiko.	 <p>MOKYMOSI TEMPAS</p>	Mokiniai gali sulaukti jiems pritaikytos paramos tiek mokykloje, tiek už jos ribų, kad gautų tai, ko jiems reikia ir kada reikia.
Įvertinimai yra susiję su normomis, atspindi kurso standartus ir paprastai yra pagrįsti svertiniais įverčiais ir baigiamuoju egzaminu.	 <p>VERTINIMO POLITIKA</p>	Įvertinimai atspindi kompetencijų įsisavinimo laipsnį. Jei mokiniai negauna įskaitos ar neišlaiko egzamino, įrašuose nurodomos kompetencijos, kurias reikia tobulinti ar įgyti, o ne nurodoma kartoti visą kursą.

3 pav. Tradicinis VS individualizuotas / kompetencijomis grįstas ugdymas¹

¹ *The Difference between Traditional Education and Personalized, Competency-Based Education.* (2022, September 22). KnowledgeWorks. <https://knowledgeworks.org/resources/competency-based-versus-traditional/>

3 paveiksle pateiktos kompetencijomis grindžiamo ugdymo charakteristikos pagal šešis aspektus: mokyklos kultūra, mokymo(si) praktika, vertinimo sistema, pasirengimas studijoms ir karjerai, mokymosi tempas, vertinimo politika. Matome, kad kompetencijomis grindžiamas ugdymas prilyginamas personalizuotam ugdymui. Tiek kompetencijomis grindžiamas mokymas(is), tiek personalizuotas mokymas(is) orientuoti į ugdymo pritaikymą individualiems mokinių poreikiams. Kompetencijomis grindžiamo mokymo(si) atveju mokiniai daro pažangą savo tempu, prieš pereidami į tolesnį mokymo(si) etapą parodo, kad yra įvaldę tam tikrus įgūdžius ar žinias. Personalizuotame mokyme(si) taip pat pabrėžiamas individualus mokymas(is) ir sudaromos sąlygos mokiniams siekti savo interesų pasinaudojant savo mokymosi stiliumi.

Kompetencijomis grindžiamo mokymo(si) proceso centre yra besimokantieji, o ne mokytojas. Būtent jie turi būti parengti gyventi realiame pasaulyje ir kuo geriau atlikti savo vaidmenį visuomenėje.

Apibendrinant kompetencijomis grindžiamo mokymo(si) ypatumus^{1 2 3}, jo esminiais bruožai galėtų būti:

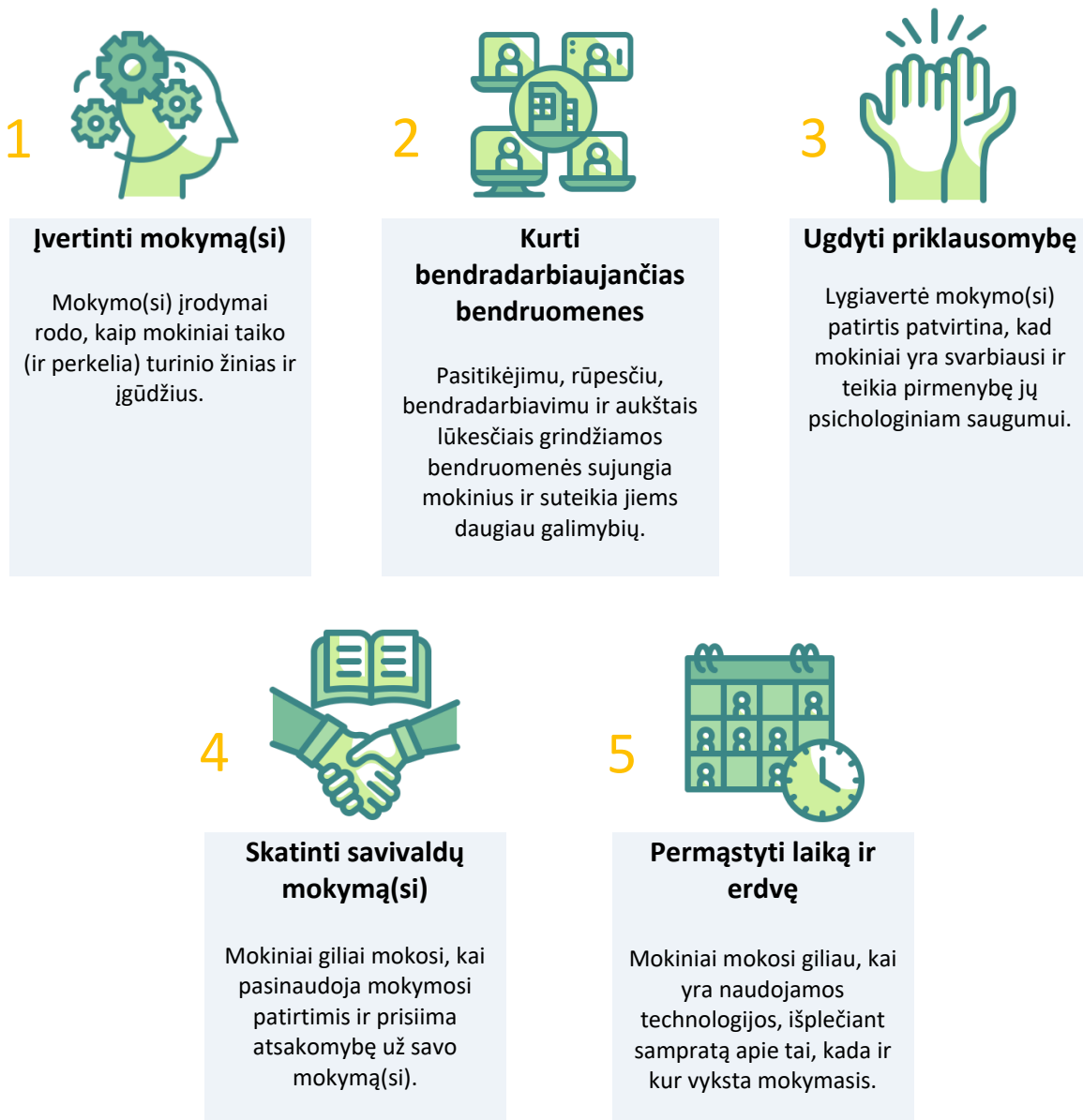
- **Individualus tempas.** Mokiniai mokosi savo tempu. Jie gali judėti į priekį, kai įrodo, kad yra įvaldę medžiagą, nepriklausomai nuo to, kiek laiko tai trunka.
- **Aiškūs mokymo(si) tikslai.** Kompetencijos yra aiškiai apibrėžtos, nurodant, ką mokinys turėtų žinoti arba gebėti atlikti. Šiais mokymo(si) tikslais vadovaujama mokymo(si) procese.
- **Lankstūs mokymo(si) būdai.** Mokiniai gali rinktis skirtingus būdus tai pačiai kompetencijai pasiekti. Tai leidžia labiau personalizuoti mokymo(si) patirtį, atsižvelgiant į mokinio stipriąsias puses ir poreikius.
- **Įgūdžių vertinimas.** Vertinant siekiama nustatyti, ar mokinys įsisavino nurodytas kompetencijas. Vertinama įvairiomis formomis, pavyzdžiui, egzaminais, projektais ar praktiniais pavyzdžiais.
- **Grįžtamasis ryšys ir parama.** Nuolat teikiamas grįžtamasis ryšys, kad mokiniai suprastų savo pažangą ir sritis, kurias reikia tobulinti. Paramos mechanizmai padeda mokiniams siekti mokymo(si) tikslų.

¹ Colby, R. L. (2017). *Competency-Based Education: A New Architecture for K-12 Schooling*. Harvard Education Press.

² Gervais, J. (2016). The operational definition of competency-based education. *The Journal of Competency-Based Education*, 1(2), 98–106. <https://doi.org/10.1002/cbe2.1011>

³ Curry, L., & Docherty, M. (2017). Implementing competency-based education. *Collected Essays on Learning and Teaching*, 10, 61–73. <http://dx.doi.org/10.22329/celt.v10i0.4716>

Kompetencijomis grindžiamam švietimui, ugdymui ar mokymui(si) taip pat reikia naujos kartos pedagogų, kurie galėtų vertinti mokymą(si), kurti bendradarbiaujančias bendruomenes, puoselėti priklausomybę, skatinti savivaldų mokymą(si) ir permąstyti laiką bei erdvę¹.

4 pav. GOA² pedagogų kompetencijos

¹ Global Online Academy. (n. d.). <https://globalonlineacademy.org/>

² Cummings, J., & Tahir, S. (2022, November 01). *Educator Competencies: Shifting Teacher Practice*. Global Online Academy. <https://globalonlineacademy.org/insights/articles/educator-competencies-shifting-teacher-practice>

Kompetencijomis grindžiamoje ugdymo aplinkoje mokytojai turėtų gerai išmanyti kompetencijas, kurias mokiniai turėtų įgyti. Remdamiesi šiomis kompetencijomis, jie turėtų gebėti įvertinti mokinių pažangą ir teikti tikslingą pagalbą, kad padėtų mokiniams pasiekti mokymo(si) tikslus. Mokytojai taip pat turėtų būti įgudę taikyti individualizuoto mokymo(si) metodus – t. y. gebėti pritaikyti mokymą prie kiekvieno mokinio poreikių ir mokymosi stiliaus. Jie turėtų gebėti diferencijuoti mokymą, siūlyti individualizuotą grįžtamąjį ryšį ir sudaryti mokiniams galimybes įvairiais būdais parodyti, kaip jie supranta.

Apskritai kompetencijomis grindžiamo ugdymo aplinkoje mokytojai turėtų būti kompetentingi, lankstūs ir orientuoti į mokinius. Jie turėtų gebėti pritaikyti mokymo strategijas, kad patenkintų įvairius mokinių poreikius ir padėtų jiems ugdytis kompetencijas, būtinas sėkmingam akademiniam, profesiniam ir kasdieniam gyvenimui.

Kompetencijomis grįsta ugdymo programa ir (ar) kompetencijomis praturtinta ugdymo programa?

Iš tiesų labai dažnai šios dvi sąvokos vartojamos pakaitomis, nesusimąstant apie jų skirtumus. Apibendrinant gausią ir sudėtingą literatūrą šia tema, galima teigti, kad:

Kompetencijomis grindžiama ugdymo programa – tai nuosekli visų elementų visuma, apimanti ugdymo principus, tikslus, visą procesą – planavimą, organizavimą, įgyvendinimą bei vertinimą. Kompetencijomis grindžiamas ugdymas turi padėti mokytis, o mokinių vertinimas turi būti paremtas ne akademinėmis žiniomis, o visų kompetencijų visuma. Kompetencijomis grindžiama ugdymo programa turi turėti aiškias vertinimo gaires, o pats vertinimas paremtas adekvačiais ištekliais.

Kompetencijomis praturtintoje ugdymo programoje kalbama apie kompetencijas, tačiau nebūtinai nurodoma, kaip jas ugdyti ir (arba) vertinti.

Kokias išvadas galima padaryti?

Kompetencijomis grindžiamas švietimas, ugdymas ar mokymas(is) yra plačios sąvokos, kurioms būdingi įvairūs kintamieji: mokyklos kultūra, mokymo(si) praktika, vertinimo sistema, mokymo(si) tempas, vertinimo politika ir kt. Kompetencijomis grindžiamas ugdymas ar mokymas(is) savo pobūdžiu artimas šiuolaikiniam personalizuotam požiūriui į mokymą(si).

Kaip vertinti?

Ką vadiname „kompetencijų vertinimu“?

Kompetencijomis grindžiamas vertinimas – tai vertinimas tiesiogiai susijęs su konkrečių rezultatų apčiuopiamumu akivaizdumu. Tai toks vertinimas dėl kurio susitaria ir sutaria visos vertinimo procese dalyvaujančios suinteresuotos pusės (taip pat ir mokiniai). Jos gali priimti pagrįstai objektyvius sprendimus, susijusius su mokinių pasiektais rezultatais ir (arba) padaryta pažanga.

Kompetencijomis grindžiamas vertinimas – tai asmens žinių, gebėjimų ir įgūdžių vertinimo būdas, grindžiamas kompetencijų, reikalingų konkrečiam vaidmeniui ar užduočiai atlikti, akivaizdumo įrodymais. Vietoj tradicinių metodų, kai dėmesys sutelkiamas tik į akademinis pasiekimus ar bendro pobūdžio žinias, kompetencijomis grindžiamas vertinimas orientuotas į praktinius, realaus pasaulio įgūdžius ir rezultatus.

Kuo ypatingas kompetencijų vertinimas?

Įvertinti kompetencijas yra sudėtinga, nes jas daug sunkiau išmatuoti, palyginti su žemesnio lygio mąstymo įgūdžiais, pavyzdžiui, įsiminimu. Viena iš kompetencijomis grindžiamo ugdymo ypatybių yra ta, kad mokymo(si) procesą mokiniai ir mokytojai gali kurti individualiai, taip užtikrindami jo lankstumą. Todėl vertinimo procedūros negali apsiriboti tik vienu standartiniu metodu. Turi būti numatyti įvairūs metodai, kuriuos galima taikyti atsižvelgiant į besimokančiųjų ir vertintojų poreikius bei galimybes. Vertinimas gali būti atliekamas kaip proceso stebėjimas ar sukurto konkretaus produkto įvertinimas, kaip įgūdžių patikrinimas, kai reikia pademonstruoti tam tikrą praktinį įgūdžių pavyzdį, arba kaip veiklos modeliavimas. Be to, galima taikyti ir labiau tradicines vertinimo formas, pavyzdžiui, užduotis žodžiu ar raštu. Tačiau reikia pabrėžti, kad turi būti vertinamos ne vienkartinės užduotys, o jų kompleksas – visuma, parodanti kompetencijų augimo pokytį. Tai didelis iššūkis, reikalaujantis novatoriškų metodų ir priemonių. Vertinant perkeliamąsias arba bendrąsias kompetencijas svarbus tiek formuojamasis, tiek apibendrinamasis vertinimas.

Kokie yra pagrindiniai gero kompetencijų vertinimo principai?

Keturi principai – pagrįstumas, patikimumas, lankstumas ir sąžiningumas – yra esminiai geram kompetencijų vertinimui¹.

Pagrįstumas reikalauja, kad vertinimu iš tikrųjų būtų vertinama tai, kas siekiama įvertinti. Kompetencijos vertinimas turėtų būti procesas, kuris sujungia žinias ir gebėjimus su jų praktiniu taikymu. Vertinant besimokančiojo kompetenciją, jei įmanoma, sprendimai turėtų būti priimami remiantis įrodymais, surinktais įvairiu laikotarpiu, įvairiomis aplinkybėmis ar situacijomis.

Patikimumas reikalauja metodų ir procedūrų, kurios leistų nuosekliai vertinti besimokančiųjų pasiekimus per tam tikrą laiką. Vertinimo praktika turėtų būti stebima ir peržiūrima siekiant užtikrinti, kad įrodymai yra renkami ir interpretuojami nuosekliai.

Lankstumas reikalauja, kad būtų numatyti įvairūs vertinimo metodai, atitinkantys įvairius mokymo(si) būdus, mokymo(si) vietas ir poreikius. Vertinimo procedūrose turėtų būti numatytas kompetencijų pripažinimas, neatsižvelgiant į tai, kaip, kur ir kada jos buvo įgytos. Vertinimo procedūros turėtų būti prieinamos besimokantiesiems, kad jie galėtų lengvai pereiti nuo vieno kompetencijos lygmens prie kito.

Sąžiningumas užtikrinamas tada, kai vertinimas yra teisingas, visiems prieinamas, skaidrus, į šį procesą įtraukiantis visus besimokančiuosius. Vertinimo praktika ir metodai turi būti teisingi visų besimokančiųjų atžvilgiu. Vertinimo procedūros ir rezultatų vertinimo kriterijai turi būti aiškūs visiems besimokantiesiems. Vertintojas ir vertinamasis turėtų kartu pa(si)rengti ir (arba) susitarti dėl vertinimo proceso. Turi būti sudarytos galimybės besimokantiesiems užginčyti vertinimą, taip pat turi būti numatyta galimybė atlikti pakartotinį vertinimą.

Kokie yra pagrindiniai iššūkiai?

Išryškėjo keli iššūkiai, su kuriais susiduriama rengiant bendrųjų kompetencijų arba bendrųjų gebėjimų vertinimą. Tarp jų – poreikis, kad vertinimas būtų įvairiapusiškas, kad būtų galima tiksliai įvertinti kompleksines kompetencijas, pavyzdžiui, kūrybiškumą, novatoriškumą, lyderystę ir komandinį darbą. Teigiama, kad nors sukurti veiksmingą vertinimą yra sudėtinga, tai nėra neįmanoma. Dabartinių vertinimų, kuriais sėkmingai vertinami kompleksiniai gebėjimai, pavyzdžiai yra PISA testai, kuriuose mokiniai turi pritaikyti savo žinias naujose situacijose, ir IB diplomo programa, pagal kurią mokiniai vertinami atliekant išsamias analitines užduotis.

¹ Harris, R., Hugh, G., Barry, H., & David, L. (1995). *Competency-based Education and Training: between a rock and a whirlpool*. Macmillan Education Australia.

Taip pat plačiai aptariamos technologijų galimybės palengvinti vertinimo procesą, įskaitant grįžtamąjį ryšį realiuoju laiku ir dirbtinio intelekto naudojimą atviriems atsakymams vertinti. Tikėtina, kad dirbtinis intelektas atvers naujas mokymo(si) ir bendrųjų kompetencijų vertinimo perspektyvas.

Kompetencijos vertinimo problema yra susijusi su sunkumais, kylančiais dėl sudėtingos, neaiškiai apibrėžtos ar specifinės aplinkos, kurioje mokinys galėtų parodyti savo kompetenciją. Be to, ši problema yra susijusi su didelėmis vertinimo procedūrų sąnaudomis¹. Tradiciniame mokymo(si) procese vertinimas paprastai grindžiamas žiniomis, kurias galima patikrinti objektyviais įrodymais arba rašto darbu. Kompetencijomis grindžiamame mokymesi vertinimas gali būti grindžiamas sutartomis kompetencijų vertinimo taisyklėmis, jei tokių yra, bet daugiausia – įrodymų tikrinimu demonstruojant, kuriant gaminius, imituojant ir rengiant kompetencijų aplankus. Kompetencijomis grindžiamas vertinimas yra grįstas siektinų rezultatų rinkinio apibūdinimu, kuris turi būti visiems aiškus. Kompetencijomis grindžiamą vertinimą vadiname procesu, kurio metu renkami įrodymai ir formuojami sprendimai apie tai, ar ir koku lygiu kompetencijos buvo pasiektos. Tokio vertinimo tikslas – patikrinti, ar asmuo gali atlikti darbą pagal standartą, kurio tikimasi ir kuris išreikštas kompetencijų standartuose ar aprašuose.

Kompetencijomis grindžiamas vertinimas – tai asmens įgūdžių, žinių ir gebėjimų vertinimas, paremtas kompetencijomis, reikalingomis konkrečiai užduočiai atlikti. Vietoj tradicinių metodų, kai dėmesys sutelkiamas tik į akademinis pasiekimus ar bendrąsias žinias, kompetencijomis grindžiamas vertinimas orientuotas į praktinius, realaus pasaulio įgūdžius ir rezultatus.

¹ Kubova-Semaka, J. (2020). An Integral Approach to the Meaning of Competence. *Scientific Research in Education*, 3, 120–135. <http://dx.doi.org/10.15388/SRE.2020.11>

Kokie yra pagrindiniai kompetencijomis grindžiamo vertinimo bruožai?

Tai:

aiškus kompetencijos, kuri bus ugdoma ir vertinama, apibrėžimas ir supratimas.

veiklos rezultatais grindžiamas vertinimas, apimantis praktines pratybas, simuliacijas arba realaus gyvenimo scenarijus.

aiškūs vertinimo kriterijai, siekiant užtikrinti, kad visi mokiniai žinotų, kaip jie bus vertinami.

vertinimas, susietas su užduoties reikalavimais, siekiant užtikrinti, kad mokiniai turėtų įgūdžių, reikalingų efektyviai atlikti užduotį.

grįžtamasis ryšys ir gairės tobulėjimui – užtikrinta galimybė gauti konstruktyvų grįžtamąjį ryšį apie mokinių pasiekimus ir aiškias tolesnio asmeninio tobulėjimo gaires.

vertinimo lankstumas, susijęs su galimybe prisitaikyti prie įvairių situacijų.

5 pav. Pagrindiniai kompetencijomis grindžiamo vertinimo bruožai

Kompetencijomis grindžiamas vertinimas leidžia suprasti, ką mokinys žino, ką išmoko, ką dar turi išmokti, ir ką reikia tobulinti. Yra trys vertinimo kategorijos: ankstesnio mokymosi vertinimas, apibendrinamasis vertinimas ir formuojamasis vertinimas. Mums svarbiausios pastarosios dvi, kurias ir pristatome.

Kokios yra pagrindinės kompetencijų vertinimo kategorijos?

Formuojamasis vertinimas. Tai nuolatinis grįžtamasis ryšys, kuriuo vadovaujamosi mokymo(si) procese. Jis palaiko mokymo(si) aplinką, kurioje mokiniai skatinami apmąstyti savo mokymąsi, praktikuoti įsivertinimą ir gilintis į turinį.

Formuojamojo vertinimo nauda:

- 1 Palaiko mokymosi pažangą: nustato spragas tarp dabartinės besimokančiojo situacijos ir mokymosi tikslų ir pateikia planą, kaip juos pasiekti.
- 2 Remdamiesi formuojamojo vertinimo metu surinktais įrodymais, pedagogai gali pritaikyti tolesnį mokymą, kad jis atitiktų nustatytus mokinių poreikius, ir užtikrinti, kad mokymo strategijos būtų tikslingos ir atitiktų poreikius.
- 3 Gerina mokymo(si) procesą: padeda mokiniams susidurti su klaidingais įsitikinimais ir juos įvertinti, tobulinti supratimą apie savo mokymąsi ir pereiti prie sudėtingesnių užduočių.
- 4 Padeda mokiniams susieti naujas žinias su jau turimomis ir skatina gebėjimą tai pritaikyti įvairiose situacijose.
- 5 Skatina meta-pažinimą ir įsivertinimą: skatina besimokančiuosius priimti atsakomybę už mokymosi procesą, didina motyvaciją ir savarankiškumą bei skatina mąstymą apie savo mąstymą.
- 6 Didina mokinių motyvaciją: mokiniai įtraukiami į mokymosi procesą, o konstruktyvus grįžtamasis ryšys gali gerokai padidinti jų motyvaciją ir įsitraukimą į mokymąsi.

Apibendrinamasis vertinimas. Juo siekiama įvertinti mokinių mokymąsi tam tikro etapo pabaigoje, pavyzdžiui, baigiantis temai, kursui ar programai. Apibendrinamasis vertinimas gali būti taikomas kartu su formuojamuoju vertinimu. Mokytojai gali rasti įvairių būdų, kaip derinti šiuos du vertinimo būdus.

Kokie yra vertinimo metodai ir priemonės?

360 laipsnių vertinimas

Atliekamas visų asmenų, dalyvaujančių kompetencijos ugdyme. Visi vertina konkretaus asmens ar asmenų veiklą.

Tarpusavio vertinimas

Mokinių tarpusavio (vienas kito) vertinimas.

Abipusis vertinimas

Mokiniai vertina savo ir bendraamžių darbus. Tai skatina refleksiją ir kritinį mąstymą, nes mokiniai turi atsižvelgti į savo ir kitų darbų kokybės ir veiksmingumo kriterijus.

Skaitmeninės simuliacijos ir žaidimais grįstas vertinimas

Pvz., ATC21S projekte¹ naudojamos skaitmeninės priemonės tokiems įgūdžiams, kaip kritinis mąstymas ir problemų sprendimas, vertinti. Tai gali būti interaktyvios simuliacijos, kuriose mokiniai sprendžia sudėtingus scenarijus, reikalaujančius sprendimų priėmimo ir strateginio mąstymo.

Rubrikos ir kontroliniai sąrašai

Juose pateikiami konkretūs kriterijai, pagal kuriuos vertinamas mokinio užduoties atlikimas. Rubrikos dažnai naudojamos kartu su kitais vertinimo metodais, pavyzdžiui, projektais ar pristatymais, siekiant nustatyti aiškius standartus, pagal kuriuos nusprendžiama, kas yra laikoma tam tikros kompetencijos įrodymu.

Pokalbiai arba egzaminai žodžiu

Tai tiesioginis mokinio ir vertintojo pokalbis, leidžiantis nuodugniai išsiaiškinti mokinio supratimą ir gebėjimus. Jie gali būti ypač veiksmingi vertinant bendravimo įgūdžius ir supratimo gilumą.

Įsivertinimas

Asmens atliekamas kompetencijų įsivertinimas, paremtas tam tikrais kriterijais ir įrodymais.

Ekspertinis vertinimas

Atliekamas tam tikros srities eksperto.

Veiklos rezultatais grindžiamas vertinimas

Mokiniai atlieka užduotis, projektus, kuriais parodo savo gebėjimą taikyti žinias ir įgūdžius. Pavyzdžiui, mokiniai gali dirbti su grupiniu projektu, kuriame reikia bendrai spręsti problemas, o paskui pristatyti savo išvadas.

Kompetencijų aplankas

Per tam tikrą laiką mokiniai sukaupia darbų rinkinį, kuriame parodo savo mokymosi pažangą ir kompetencijas. Aplankas gali apimti įvairių rūšių įrodymus, pavyzdžiui, esė, projektus ir kitus kūrybinius darbus, kurie suteikia visapusišką vaizdą apie mokinio gebėjimus.

Stebėjimas

Mokytojai arba vertintojai stebi mokinius autentiškoje aplinkoje, pavyzdžiui, klasėje ar dirbtuvėse, kad galėtų įvertinti, kaip jie taiko įgūdžius realiuoju laiku. Tai gali būti ypač naudinga vertinant asmenines ir tarpasmenines kompetencijas.

Refleksyvūs žurnalai

Mokiniai reguliariai fiksuoja savo mokymosi patirtį, apmąstydami, ko išmoko, su kokiais iššūkiais susidūrė ir kaip pritaikė savo įgūdžius. Šis metodas ypač naudingas vertinant meta-pažinimo įgūdžius ir nuostatas.

Standartizuoti testai

Nors tradiciniai testai dažnai kritikuojami dėl jų ribotumo vertinant kompleksinius gebėjimus, yra kuriami tam tikri standartizuoti testai, kuriais siekiama įvertinti bendruosius gebėjimus, ypač tokiose kompetencijų srityse kaip kritinis mąstymas ir problemų sprendimas².

¹ *Assessment & Teaching of 21st Century Skills*. (2010). Cisco Systems.

https://www.cisco.com/c/dam/en_us/about/citizenship/socio-economic/docs/assessment_teaching_21s_skills.pdf

² Lavonen, J. & Korhonen, T. (2017). Towards Twenty-First Century Education: Success Factors, Challenges, and the Renewal of Finnish Education. In S. Choo, D. Sawch, A. Willanueva, & R. Vinz (Eds.), *Educating for the 21st Century: Perspectives, Policies and Practices from Around the World* (pp. 243–264). Springer.

Kokias išvadas galima padaryti?

Nepaisant gerosios patirties ir turimų tyrimų kompetencijų vertinimo srityje, reikia pripažinti, kad kompetencijų vertinimas vis dar yra didelis iššūkis. Daugelis mokyklų naudoja įvairias kūrybiškas formuojamojo vertinimo priemones, tačiau bendrųjų kompetencijų vertinimui taikoma labai mažai patikimų instrumentinių priemonių. Bendrosios kompetencijos vis dar dažnai vertinamos remiantis subjektyviu mokytojo vertinimu. Kita vertus, mokyklos kontekste svarbiausia yra sukurti palankią aplinką kompetencijomis grindžiamam mokymui(si). Nesitikima, kad mokytojai kasdien vertins bendrąsias kompetencijas taip, kaip vertina dalyko žinias. Bendrųjų kompetencijų „matymas“, atpažinimas reikalauja ilgesnio laikotarpio, darbo su kompleksinėmis užduotimis įvairiose aplinkose bei situacijose.

Baigiamosios pastabos

Kompetencijos apibrėžimas yra ir labai aiškus, ir gana painus. Aiškus, nes sutariama, kad tai yra asmens gebėjimas konkrečiais veiksmais pademonstruoti žinias, įgūdžius ir nuostatas. Painus, nes kompetencijos apibrėžimai skiriasi priklausomai nuo švietimo srities – profesinio, akademinio, bendrojo, neformaliojo ugdymo. Taip pat lemia ir konkretus kultūrinis, ekonominis ir, žinoma, švietimo politikos kontekstas. Taip pat skirtingus požiūrius lemia laikmečio tendencijos, mokslininkų tyrinėjimų rezultatai. Trumpai tariant, kontekstas yra vienas iš kompetencijų apibrėžtj lemiančių veiksnių.

Kompetencijomis grindžiamo ugdymo ir kompetencijų vertinimo **poreikis** visų pirma susijęs su darbo rinkos poreikiais ir profesijoms keliamais reikalavimais, ypač profesinio mokymo srityje. Bendrojo lavinimo mokyklos kontekste tai siejama su siekiu ne tik įgyti žinių, bet ir gebėti jas taikyti įvairiomis aplinkybėmis ir situacijomis, demonstruojant asmeninį augimą ir pasiekimus.

Bendrojo ugdymo kontekste mokslininkai aptaria dalykines, t. y. akademinės kompetencijas, taip pat perkeliamašias arba bendrąsias kompetencijas konkrečios disciplinos lygmeniu, taip pat tarpdisciplininiame arba tarpdalykiniame kontekste.

Kompetencijų vertinimas yra sudėtingas, ypač bendrojo ugdymo srityje. Dauguma mokslininkų, rašančių apie kompetencijų vertinimą, pabrėžia jo sudėtingumą, todėl sunku „pamatyti“, atpažinti ir įvertinti kompetencijų raišką formaliojo švietimo struktūrose.

Kompetencijų įrodymas dažnai siejamas su kompleksinėmis tarpdalykinėmis užduotimis ir projektine, tiriamąja veikla, kuri leidžia atsiskleisti ir išryškinti mokinių gebėjimus.

Kompetencijų vertinimas yra neatsiejamas nuo kompetencijų ugdymo, nes jis yra veikiau „kontrolinis“, bet ne galutinis mokymosi pasiekimų taškas.

„COMPASS“ projekto komanda kompetenciją apibrėžia kaip asmens žinių, požiūrių, įgūdžių ir vertybinių nuostatų **visumą**, pasireiškiančią konkrečiais veiksmais. Kompetencija – tai asmens gebėjimas tinkamai elgtis arba tinkamai reaguoti į situaciją, reikalaujančią konkretaus sprendimo. Mokymosi kontekste kompetencija reiškia besimokančiojo įgytą savybę, pasireiškiančią veiksmais ir savo veiksmų apmąstymu.

„COMPASS“ projekto komanda kompetencijų vertinimą apibrėžia kaip mokytojo ir mokinio pastebimos ir pripažįstamos individualios mokinio pažangos per tam tikrą laikotarpį įrodymų **rinkimą ir naudojimą**. Įrodymais laikomos atliktos kompleksinės užduotys ar užduočių serijos, kuriomis siekiama individualaus tobulėjimo. Kompetencijų vertinimas neatsiejamas nuo kompetencijų ugdymo ir kompetencijų ugdymo planavimo.